

S C H E E F G R O E I

Het kan verkeren, dat zelfs de meest onkreukbare bank van Nederland van zijn voetstuk valt wegens bonusbelust gedrag van medewerkers. Dertig bankbedienden hielden de Libor-rente hoog om er zelf beter van te worden. En het toezicht daarop faalde. Het kan verkeren, dat Jozef, type de ideale schoonzoon – goeie baan, knap en met een groot familiehart, toch in de ban van het grootkapitaal komt. Althans dat is waar het op lijkt. Ingeklemd tussen twee berichten over hoe goed het de familie van Jozef gaat klonk zojuist het verhaal van de voedselnood in Egypte. De honger neemt alleen maar toe. Zowel Kanaän als Egypte dreigen onder de hongersnood te bezwijken. Iedereen koopt graan bij Jozef, de staatssupermarkt. Eerst betaalden de mensen met geld, toen dat op was met hun vee, en daarna met hun land. We hoorden ook nog dat Jozef in alle delen van Egypte *het volk tot slaaf maakte*, maar eerlijk gezegd zijn de kenners het daar niet over eens. Sommigen vertellen dat iedereen *naar de stad gedreven werd*. Dat klinkt toch anders. Maar de afhankelijkheid is er niet minder om. Jozef had gewoon ontzettend veel macht. Alleen zijn familie (en de priesterklasse) maakte het goed. De beste grond van Egypte, voedsel zoveel als zij nodig hadden. Wat er toe leidt dat dit verhaal eindigt met de constatering dat de Israëlieten bezittingen verwierven in Egypte en zich sterk uitbreidden. Zo werd Israel een groot volk, zoals al vanaf Abraham en bij herhaling beloofd was door God.

Eigenlijk valt Jozef hier voor mij van zijn voetstuk. Nu zult u daar net zo min als ik wakker van liggen. Maar wat er bij de Rabo-bank gebeurt komt toch een stuk dichterbij. Heeft u dat ook? Dat je je blijft afvragen hoe dat nu kan? We hebben hier toch te maken met volwassen mensen die kranten lezen en de temperatuur van de samenleving kunnen peilen? Samenleving, ja, dat gaat over 'samen'. Of wás u al cynisch geworden over de mensheid door de talloze berichten over zelfverrijking in contrast met de toenemende armoede. Als ergens duidelijk wordt dat de economische crisis ten diepste een morele crisis is dan toont zich dat wel in de gedragscodes die gangbaar blijken in deze tak van sport. Toegedekt door directies met argumenten als 'aan de top blijven', 'de grootste worden is wat telt'. *To be or not to be*. Er is klaarblijkelijk geen middenweg. In oktober interviewde Coen Verbraak Rijkman Groenink, topman van de ABN-Amrobank toen deze omviel in 2008. Groenink gaf in dat interview rustig toe dat hij zijn jaarsalaris van 900.000 euro exclusief bijkomende opties niet op kreeg. Hij zei ook dat de aandelen ter waarde van 26 miljoen die hij tijdens zijn dienstjaren bij de bank had verzameld, hem terecht toekwamen - wie zegt dat het niet zo is. Maar dat hij niet leek te beseffen hoe absurd deze bedragen moesten klinken voor de ontslagen werknemers van de bank, en dat dit misschien wel een teken aan de wand was.... het drong niet tot hem door.

Wat maakt dat mensen zo verstrikt raken in een denksysteem dat ze anderen uit het oog verliezen? Dat ze gaan voor het grote graaien. Geen antenne meer hebben voor redelijkheid en het grotere maatschappelijk geheel. Is het (1) een primitief overlevingsinstinct, de survival of the fittest, dat mensen verblindt voor de wederzijdse afhankelijkheid die het leven tekent? Eigen volk eerst, of eigen winst voorop. Of (2) is er een 'gat in de ziel' dat gevuld wordt met iets dat uiteindelijk weinig voedingswaarde blijkt te hebben? En mogelijk zelfs verslavend werkt, steeds nieuwe behoefte creëert? Ik ben geen psycholoog, maar bij sommige mensen vraag ik me af of hun behoefte aan waardering überhaupt ooit met geld, bonussen of toeslagen te vervullen is. Sommige mensen zijn als een bodemloze put. Je zou ze bakken vol liefde en aandacht gunnen, maar in onze samenleving lijkt voor sommigen waardering alleen in geld uit te drukken. Dat is wel heel handig en prettig, maar schiet tekort als de ziel honger lijdt.

Op zoek naar een verklaring voor het grote graaien brengt het verhaal van Jozef ons op nog een ánder spoor. Tot drie keer toe staat in het verhaal van vandaag dat hij 'voor de farao' al die inkomsten verzamelt. Hij handelt in opdracht en lijkt niet al te veel keus te hebben. Het gemak waarmee Jozef destijds in de gevangenis werd gegooid na valse beschuldigingen door de vrouw van zijn baas, biedt een fraai inkijkje in de hiërarchie aan het hof. Jozef moet gehoorzamen om zelf te overleven. Je bent prooi of je bent jager, klinkt steeds in de televisiereeks over de ABN-Amro. Je moet wel mee doen in het systeem (3). Als je de piramide laat instorten krijg je zelf de stenen op je kop. Dus doet Jozef mee. Sociaal aangepast gedrag. Groepsdwang. Jozef is eigenlijk, net als die medewerkers van Rabo-bank en vele andere

instituties, slechts een schakel in een systeem. En wie ben jij om het systeem aan te klagen? Je zou je baan kunnen verliezen, je status en je lease-auto. Of je belandt zoals Edward Snowden in niemandsland, uitgekotst en bedreigd.

Zou u het aandurven? Zou ik het aankunnen? Wij zijn immers, ieder op zijn eigen manier, toch ook deel van het heersende economisch systeem? Het is wel makkelijk om de grote jongens aan te wijzen en te schamperen over hun graaizucht. Maar ik zelf? Hoe ga ik om met het feit dat ik ook deel ben van dit stelsel? Ben ik zelf wel vrij van hebberigheid, van begeerte om goed te scoren? Maakt de behoefte aan stabiliteit en zekerheid, waarden waarmee ik opgevoed ben, en vermoedelijk velen onder ons, niet dat ik al te makkelijk mee ga in het dominante economisch systeem? Zo liet ik me bij de geboorte van mijn kinderen een beleggingsspaarrekening voor hun studie aanpraten, een eigentijdse variant van de zilvervloot. Pas veel later besepte ik dat ik daarmee - binnen de proporties van mijn mogelijkheden - toch ook aan het graaien was. Wie zonder zonde is werpe de eerste steen. Verbeter de wereld begin bij jezelf. Wie is er sterk genoeg om het systeem te weerstaan?

Daarmee wil ik Jozef's gedrag niet vergoeielijken. En ook het mijne of misschien het uw niet. Laat staan dat van sommige mensen uit de financiële sector. Je kunt immers iemands handelen wel begrijpen, maar daarmee keur je diens acties nog niet goed. Want een mens heeft altijd een keuze als het gaat tussen God of de Mammon, de afgod van het geld. Dat is een kwestie van je goed informeren en je ruggegraat trainen. Het vraagt om reflectie op welke waarden voor ieder van ons en voor onze samenleving als geheel werkelijk belangrijk zijn. Geld is daarbij slechts een middel om die waarden gestalte te geven. Dus zouden we het niet zo moeten verdelen dat er voor iedereen genoeg is om van te leven in plaats van excessieve beloning voor prestaties vanzelfsprekend te achten?

Afgelopen weken kwam hier in de pastorie een groep dertigers bij elkaar rond de dichtregel van Lucebert 'alles van waarde is weerloos'. Dit zinnetje is vooral bekend omdat een Rotterdamse verzekeringsmaatschappij in grote letters bovenop zijn gebouw liet plaatsen, vlakbij station Blaak. Wat is dan van waarde? 'De democratie, onze rechtstaat', klonk er. 'Gezondheid, liefde, kinderen, mensen'. 'Wat mensen blij maakt'. 'Wat mensen leven doet'. Met daarbij het vermoeden dat dit besef met het ouder worden groter en dieper wordt. Meer waar. Want iedereen weet altijd wel dat mensen dichtbij en ver weg het belangrijkste zijn, maar je moet ook nog zoveel meer in het leven, dat je er niet altijd zo bij stil staat. In ieder geval, zei iemand, moet je voor deze waarden durven strijden. Ze bewaken en behoeden. Misschien wel juist om te voorkomen dat het grote geld je in zijn macht krijgt. Of de kleinere hebzucht.

Ons samenkomen hier probeert daartoe bij te dragen. Al die mooie weerloze woorden als solidariteit, gerechtigheid, wederzijdse afhankelijkheid, liefde die wij hier bezigen - zonder ons redden ze het niet. Sla de krant open en je kunt precies aanwijzen waar ze het afleggen tegen het financiële systeem. Daarom vroegen we ons hier in een beraad over de crisis (gesprekskring parallel aan de zondagse diensten over de crisis) af wat wij er zelf aan kunnen doen. Hoe we hier waarachtig kunnen spreken over een nieuwe wereld, én daarbij kritisch kijken naar welke banden ons vasthouden aan het oude systeem. Bijvoorbeeld door na te denken over hoe je de aarde belast, of stil te staan bij de kracht die je hebt als consument. Iemand vroeg ons na te gaan wat je eigenlijk doet met het geld dat je maandelijks overhoudt (als je over zou houden). Zo plannen makend en pratend verdampte de crisis bijna. De crisis werd een kans, een uitdaging om anders te kiezen. Kies voor de kans, werd het motto. Misschien is dat ook wel wat Jozef doet, of op zijn minst wat de schrijvers van de Jozef-belevenissen doen: van de crisis een kans maken. Een kans om de zonen van Israel met elkaar te verbinden. Weliswaar in een vreemd land, onder de heerschappij van een farao, maar met een punt op de horizon dat moed geeft. Moed om het systeem te weerstaan. Trouw blijven aan je eigen waarden, met een groep mensen om je heen die je op koers houdt. Op weg naar een betere wereld.

Mirjam Wolthuis